

VAİZLERDE ARANACAK TEMEL YETERLİLİKLER ÜZERİNE¹

Nevzat Y. AŞIKOĞLU²

Anahtar Kelimeler: Vaiz, yeterlilik, yaygın din eğitimi, cami eğitimi

Özet

Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak görev yapan vazilerimizin ifa ettikleri görev, niteliği itibarıyla oldukça zor, aynı zamanda da toplumu din konusunda aydınlatma açısından önemli bir görevdir.

Vaizlerin görevleri arasında sayılan, dini sorulara cevap verme ve irşat programlarında görev alma da, halkla birebir ilişkiyi, dolayısıyla rehberlik ve danışma psikolojisi konusunda bilgiyi ve yetkinliği gerektirmektedir.

Vaizlerimizin görevlerini başarıyla yürütebilmeleri için dört temel yeterlilik alanından söz etmek mümkündür. Bunlar:

- 1- Özel alan yeterlilikleri
- 2- Eğitim- öğretim yeterlilikleri
- 3- Genel kültür yeterlilikleri ve Kişisel özelliklerdir.

Abstract

Key Words: Preacher, skills, informal religious education, mosque education

The duties which Muslim preachers carry out under the supervision of the Directorate of Religious Affairs are stressful and at the same time has crucial importance in terms of educating public on religion.

Such duties as responding questions on religion and mission of proclamation which are added among the preachers' activities require active social interaction, thus, the skills and adequacy in counselling and counselling psychology.

It is possible to argue that preachers need to develop competencies in four main fields:

- 1- Ministry
- 2- Pedagogy and Teaching Skills
- 3- Local Culture

¹ Bu çalışma 11-12/03/2004 tarihlerinde E.Ü.İlahiyat Fak. ile Kayseri Müftülüğü tarafından ortak düzenlenen "Din Görevlilerinin Yeterlilikleri" konulu tartışmalı ilmi toplantıya tebliğ olarak sunulmuştur.

² Prof. Dr., C.Ü.İlahiyat Fak. Dekanı

GİRİŞ

Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak görev yapan vaizlerimizin ifa ettikleri görev, niteliği itibariyle oldukça zor, aynı zamanda da toplumu din konusunda aydınlatma açısından önemli bir görevdir. Toplumu aydınlatacak olanların temel niteliklerinin bilinmesi ise görevleri konusunda yetkinliklerinin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada, ağırlıklı olarak yaygın din eğitimi alanında etkisi büyük olan vaizlik kurumunun temel nitelikleri, başka bir ifadeyle **vaizlerde bulunması gereken temel yeterliliklerin neler olması gerektiği** üzerinde durulmuştur.

Çok önemli bir hizmet alanı olmasına rağmen, vaizlikle ilgili temel yeterliliklerin neler olması gerektiği, bilimsel ölçüler içinde ve açık bir şekilde henüz belirlenmemiştir. Bu konunun tartışılması ve önerilerle zenginleştirilerek vaizlerle ilgili temel yeterliliklerin belirlenmesi, hem onları yetiştiren kurum olan İlahiyat Fakülteleri, hem de istihdam eden kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı açısından önemlidir.

Yaygın din eğitiminin veya yetişkinler din eğitiminin bir bölümü olarak vaizlik ve vaizler üzerine çeşitli araştırmalar yapılmış, sempozyumlar düzenlenmiştir. Bu araştırmalarda vaizlerin içinde buldukları şartlar ile karşılaştıkları zorluklar tespit edilmeye çalışılmış, ayrıca vaizlerin yetiştirilmesi ve onlarda bulunması gereken özellikler ile ilgili öneriler dile getirilmiştir.

Vaizlerin durumlarını ve problemlerini tespitine yönelik araştırmalar, çeşitli sonuçlar ortaya koymuştur. Mesela:

- 1- Vaizlerin %50 den fazlasının; psikoloji, sosyoloji eğitim ile ilgili eserleri çok az okudukları veya hiç okumadıkları,³
- 2- Vaizlerin bilgi, beceri ve tutum yönünden kendilerini yeterli bulmadıkları,⁴
- 3- Vaizlerin Türkçelerinin düzgün olmadığı ve vaazların bağırarak yapıldığı,⁵

gibi tespitler araştırmalarda dile getirilmiştir. Asıl konu bu olmadığı için burada birkaç tespitle yetinilmiştir.

Her meslek sahibinin belli yeterliliklere sahip olması beklenir. Hele de toplumu eğitmek ve aydınlatmakla görevli olanların bu görevlerin ifası için gerekli yeterlilikleri taşıması toplumun geleceği açısından önemlidir.

Vaizlerde aranacak temel yeterliliklerin neler olabileceği ile ilgili bu çalışma yapılırken ağırlıklı olarak vaizlerin yürüttükleri görevlerin özelliklerini yani ifa ettikleri

³ Faruk Bayraktar, *Türkiye’de Vaizlik*, M.Ü.İ.F. Vakfı yay., İst. 1997, s.128 ve 173.

⁴ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, A.Ü.İ.F. yay.,Ank. 1988, s.107

⁵ Servet Armağan, *“DİB.İrşad Faaliyetleri ve Bazı Düşünceler”*, *I.Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB yay., C.I, Ank. 1995, s.386-387.

misyonu dikkate alınmış, Bunun yanında Milli Eğitim Bakanlığının öğretmenler için belirlediği temel yeterlikleri göz önünde bulundurulmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı görev ve çalışma yönergesinde⁶ vaizlere yüklenen görevler incelendiğinde vaizlerin alan bilgisi yanında farklı alanlarda yeterliklere sahip olması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Çünkü yönergede belirtildiği üzere vaizlerin; cezaevleri, ıslahevleri, öğrenci yurtları, güçsüzler yurdu gibi yerlerde vaaz etme veya konferans verme, seminer ve sempozyumlara katılma gibi görevleri olup, bunlar farklı kesimlere hitap edebilme yetkinliğini ve yeterliliğini gerektirmektedir.

Yine vaizlerin görevleri arasında sayılan cezaevlerinde veya ıslahevlerinde din dersi verme veya hizmet içi eğitim seminerlerinde ders verme, ayrı bir alanda yani eğitim-öğretim alanında bazı yeterliklere sahip olmayı gerekli kılmaktadır.

Öte yandan, vaizlerin görevleri arasında sayılan, dinî sorulara cevap verme ve irşat programlarında görev alma da, halkla birebir ilişkiyi, dolayısıyla rehberlik ve danışma psikolojisi konusunda bilgiyi ve yetkinliği gerektirmektedir. Ayrıca güncel olayları takip edebilmek ve gerektiğinde bu olaylarla bağ kurmak ya da sorulan güncel sorulara cevap verebilmek de vaizlerin genel kültür alanında yeterliliğe sahip olmasını zorunlu kılmaktadır.

Kısaca vaizlerimizin görevlerini başarıyla yürütebilmeleri için **dört temel yeterlilik alanından** söz etmek mümkündür. Bunlar :

1. **Özel alan yeterlilikleri,**
2. **Eğitme-öğretme yeterlilikleri,**
3. **Genel kültür yeterlilikleri ve**
4. **Kişisel özelliklerdir.**

1. **ÖZEL ALAN (MESLEK ALANI) İLE İLGİLİ YETERLİLİKLER**

Her meslek alanında olduğu gibi vaizlik görevinde de temel alan yani ilâhiyat alanıyla ilgili bilgilerin yeterli olması başarıyı doğrudan etkileyen bir unsurdur. Vaizler İslâm bilimleri yanında din bilimleri ve felsefe alanlarında da yeterli bilgiyle donanmış olmak durumundadırlar.

Vaizlerde bulunması gereken **özel (meslekî) alan** yeterlilikleri şu şekilde sıralanabilir:

1. **Meslek alanı ile ilgili temel kavramlara hakim olma,**
2. **Dinin kaynaklarını (Kuran ve Sünnet) tanıma ve içeriklerini kavrama,**
3. **İslam'ın temel inanç, ibadet ve ahlâk esaslarını bilme,**

⁶ Bkz., DİB. Görev ve Çalışma Yönergesi, Madde 95

4. İslam tarihindeki olayları sebep ve sonuçlarıyla birlikte açıklayabilme,
5. Din ile birey, toplum ve kültür ilişkisini açıklama,
6. Dindeki farklı görüş ve yorumları bilme ve ilahiyat alanındaki temel problemleri tanıma,
7. Ayet ve hadisleri yorumlayabilme,
8. Meslek alanıyla ilgili bir konuyu çeşitli kaynaklardan araştırabilme ve ulaştığı bilgileri yorumlayabilme,
9. Diğer dinler hakkında yeterli bilgiye sahip olma,

10. Türkiye'nin dini coğrafyasını tanıma.

İlahiyat alanıyla ilgili temel kavramlara hakimiyet, vaizlerin konuşmalarındaki tutarlılık ve güvenilirlik açısından önemlidir. Vaiz, inanç ve ibadetle ilgili, Kur'an ve Sünnetle ilgili kavramları, mükellefin fiilleri ile ilgili kategorileri iyi bilmek ve gerektiğinde muhataplarına açıklamak durumundadır. Din alanıyla ilgili kavramlar iyi bilinmez, yersiz ve yanlış kullanılırsa karmaşaya yol açabilir.

İslam tarihindeki çeşitli olayların sebep ve sonuçlarını açıklayabilme yeterliliği vaize bu olayların etkileriyle ortaya çıkan çeşitli fikir hareketlerinin ve mezheplerin aralarındaki farkı ayırt edebilme özelliği kazandırır.

Vaizlerin görevlerinde verimli olabilmeleri için, din ile; birey, toplum ve kültür arasındaki ilişkiyi de açıklayabilme yeterliliğine sahip olmaları beklenir.

Vaizlerin din alanındaki farklı görüş ve yorumları bilmeleri, çeşitli dinî ekoller arasındaki temel tartışma noktalarına aşina olmaları, onların meslekî verimlilikleri açısından önemlidir.

Diğer yandan vaizlerin 300 veya 500 yıl önce yazılmış kitaplardaki o günün insanı için problem çözücü olan ama bugünün insanına hitap etmeyen ve karşılaşılan güncel problemleri çözmek yerine daha da karmaşık hâle getiren yorumları, muhakeme etmeden bugüne aynen aktarmamaları beklenir. Aksi halde problemleri çözmeyen, kalıp bilgileri aynen aktarmak toplumda dine karşı ilgisizliğe ve ümitsizliğe neden olabilir.

Vaizlerin dinî bir konuyu kaynaklardan araştırabilme ve gerektiğinde ayet ve hadisler ışığında yeni yorumlar yapabilme ya da kaynaklardan ulaştıkları bilgileri yorumlayarak yeni sonuçlar çıkarma yetkinliğine sahip olmaları önemlidir.

İletişimin son derece geliştiği dünyamızda vaizlerin diğer dinler ve inanç şekilleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları; aynı şekilde, Türkiye'nin ve görev yaptığı bölgenin dini yapısını tanımaları görevde başarılı olmaları için önemlidir.

2. EĞİTME-ÖĞRETME YETERLİLİKLERİ

Özel alan ve genel kültür yanında eğitim ve öğretim konusundaki yeterlilikler de vaizlerin başarısı için önemlidir. Vaizler birer eğitimcidir. Eğitim ilke ve yöntemlerini dikkate alarak görevlerini yerine getirmek durumundadırlar.

Eğitim ve öğretim ile ilgili olarak vaizlerin sahip olmaları gereken bilgiler, eğitim ve psikoloji ile doğrudan ilgilidir. Bu alanlarda verilecek bilgilerin, görev

yaparken vaizlere **eğitme- öğretme** alanında şu yeterlilikleri kazandırması beklenmektedir:

1. **Muhataplarını tanıma,**
2. **Vaaz ve ders planlama,**
3. **Vaaz ve ders materyali geliştirme,**
4. **Vaaz veya dersi etkili biçimde sunma,**
5. **Etkinlikleri değerlendirme,**
6. **Rehberlik yapma,**
7. **Durumun gerektirdiği hitabet yeteneğine sahip olma,**
8. **Yetişkinler eğitimi alanında bilgi sahibi olma,**
9. **Cami-çevre ilişkisini (üniversite ve diğer kurumlarla) geliştirme,**
10. **Bilgisayar ve internet kullanabilme.**

Yaygın din eğitimi alanında hizmet veren birisi olarak vaizin, muhatap kitlelerini tanıması, başarısı için önemli bir unsurdur. Vaiz konuşmasını dinleyicilerin ihtiyaçları ve ilgileri doğrultusunda şekillendirmek durumundadır. Vaiz, muhataplarının yaşlarını, bilgi, zeka, eğitim ve kùltür düzeylerini, bilgi almaya hazır olup olmadıklarını yani ilgilerini dikkate almak zorundadır.

Vaizlerin vaaz veya ders planlama ve materyal hazırlama yeterliliği, vaaz veya dersin kalıcılığını doğrudan etkileyen bir durumdur. Vaiz konusunu dikkate alarak amaçlarını, konuyu hangi yöntemle işleyeceğini, kullanacağı ayet ve hadisleri ve diğer materyali seçer. Vereceği örnekleri belirler. Örneklerin anlaşılır olmasına özen gösterir. Vaaz veya ders sırasında muhataplarının zihninde oluşması muhtemel soruların neler olabileceğini düşünerek bunlara cevap hazırlar. Vaazın veya dersin ana fikri çerçevesinde ulaşacağı amaçlarını gerçekteştirmeye çalışır. Vaazın başarılı olması için ana fikrinin ve amaçlarının belirlenmesi, planlanmış olması ve vaazdan önce birkaç kez gözden geçirilmiş olması önemlidir.

Vaaz veya ders sunulurken kısa bir genel girişten sonra muhatapların dikkatini çekmek için konu ile ilgili çarpıcı birkaç olay veya örnek sunulabilir. Örnekler ile yaşanan hayat ve vaaz konusu arasında bağ kurar. Vaazın veya dersin sunuluğu, mutlaka plan dahilinde olmalıdır. Konunun dağılmaması, hedefin gerçekteşmesi ve zamanın verimli kullanılması için bu gereklidir.

Vaizler zaman zaman yürüttükleri etkinlikleri değerlendirmelidirler. Bilgilerin kalıcı olup olmadığını, davranışlarda değişiklik meydana gelip gelmediğini gözlemlemelidirler. Bu gözlem ve değerlendirme sonucu varsa hatalarını düzelterek daha başarılı olmanın yollarını aramak ve kendilerini yenilemek durumundadırlar. Vaizler vaaz veya ders dışında mesela, konferans, panel vb. sunumlarda ortamın gerektirdiği konuşma üslubunu yakalayabilme becerisine sahip olmalıdırlar.

22 vaizlerde aranacak temel yeterlilikler

Vaizlerimizin bir başka görevi de halktan her yaşta insanın sorularına cevap vermek, onlara rehberlik yapmak, yol göstermektir. Bu nedenle profesyonel bir yardım alanı olarak danışma ve rehberlik alanında mutlaka bazı bilgilere sahip olmaları gerekmektedir. Özellikle empatik tavır, muhatap dinleme vb. çeşitli danışman rolleri hakkında bilgi sahibi olmaları ayrıca yetişkin eğitiminin inceliklerini bilmeleri başarıları için gereklidir.

Vaizlerin çevrelerindeki çeşitli kurumlarla ve özellikle de üniversite ile diyalog içine girerek; felsefe, psikoloji, sosyoloji, eğitim, ilahiyat alanlarındaki konferans ve toplantıları izlemeleri, yüksek lisans veya doktora çalışmaları yapmaları, en azından bu alanlardaki yayınları takip etmeleri kendilerini geliştirmeleri açısından önemlidir.

Diğer bir önemli nokta da, son yıllarda gittikçe önem kazanan bilgisayar ve internet kullanımı konusunda vaizlerin bilgi ve yeterlilik sahibi olmalarıdır. Yeni bilgilere ulaşma ve bunları değerlendirme açısından internet kullanımı konusunda vaizlerin yetkinlik kazanması önem taşımaktadır.

3. GENEL KÜLTÜR YETERLİLİKLERİ

Din alanı; felsefe, bilim, eğitim vb. birçok alanla ilişkisi olan bir alandır. Bu nedenle halkı din konusunda aydınlatmakla görevli olanların -ki bunların başında vaizler gelmektedir- karşılaştıkları sorunların çözümünde vahye ve nakle dayalı bilgiler yanında felsefi bilgiye ve fen bilimleri ile sosyoloji, psikoloji, iletişim vb. beşerî bilimlerin verilerine de ihtiyaç duyacakları açıktır.

Bu ihtiyaç lisans öğrenimi sırasında kısmen karşılanmaya çalışılsa da bilim sürekli gelişmekte ve dünya değişmektedir. Bu nedenle dinî bilgi dışındaki yeni bilgiler de vaizlere kazandırılmak durumundadır.

Vaizlere genel kültür alanında kazandıracak bilgiler; Türkiye'nin sosyo-kültürel coğrafyası, ülkenin ve bölgenin tarihî ve idarî yapısı ile ilgili bilgiler yanında, fizik, tıp astronomi gibi tabii bilimlerdeki ve psikoloji, sosyoloji, eğitim, dil bilim, ekonomi, sanat vb. sosyal alanlardaki gelişmelerle ilgili olmak durumundadır.

Bu dallarda verilecek bilgiler, vaizlere, **genel kültür alanında** şu yeterlikleri kazandıracaktır:

1. Türkiye'nin sosyo-kültürel coğrafyasını tanıma,
2. Görev bölgesinin tarihî ve kültürel dokusunu bilme,
3. Farklı disiplinlerin kavramlarını açıklayabilme ve kullanabilme,
4. Görev alanı ve kurumu ile ilgili hukukî mevzuat hakkında bilgi sahibi olma,
5. Görev yaparken diğer disiplinlerin bilgilerinden yararlanma,
6. Farklı disiplinlerden elde edilen bilgileri, dinî bilgiler ışığında yorumlayabilme,
7. Farklı disiplinlerin verileri ışığında yoruma dayalı dini bilgileri yeniden değerlendirebilme ve muhatabını tatmin edici bilgi üretebilme,
8. Çeşitli kurum ve makamlarla ilişkilerini sağlıklı temele oturtma,

9. Meslek dışı bilimsel ve kültürel etkinliklere katılabilme ve görev alma,

10. Belli seviyede yabancı dil bilgisine sahip olma.

Türkiye'nin sosyo-kültürel coğrafyası hakkında genel bilgi sahibi olmak ve bulunulan bölgenin tarihi ve kültürel özelliklerini bilmek, vaizlerin görevlerinde ve diğer aktivitelerinde daha isabetli davranmalarına ve muhataplarının güvenini sağlamalarına yardımcı olacaktır.

Farklı disiplinlere ait olan kavramları kullanabilme yeterliliğine sahip vaiz, çeşitli kesimlerden insanlara hitap etme imkanı bulmuş olacaktır. Mesela metafizik, bireysellik, varsayım, problem alanı, sözlü veya sözsüz iletişim, kimlik bunalımı vb. kavramların içeriklerini bilen ve bunları kullanabilen vaiz; psikoloji, sosyoloji, eğitim, ekonomi gibi bilimlerin verilerinden yararlanabilecek; bunun yanında farklı disiplinlerden edinilen bilgilerle genel kültürünü zenginleştirerek olayları ve olguları daha iyi analiz etme ve açıklama gücüne sahip olacaktır.

Vaizin din alanı dışındaki alanlardan elde ettiği genel kültür zenginliği, ona, bu bilgileri dinî bilgi ışığında değerlendirme imkanı tanıyacaktır. Öte yandan farklı disiplinlerin verileri, vaize, yoruma dayalı bazı dinî bilgilerin bu veriler aydınlığında yeniden yorumlayabilme ve tatmin edici bilgi üretme yetkinliğini kazandıracaktır.

Vaizlerin görev alanlarıyla ve bağlı buldukları kurumun hizmet alanıyla ilgili mevzuat bilgisine sahip olmaları ne tür görevler ifa edeceklerini ve kendilerinden ne beklendiğini bilmeleri açısından önem taşımaktadır.

Vaizlerin sahip olacağı genel kültür zenginliği ile Türkiye'nin idari yapısını ve kurumlarını tanımaları bu kurumlarla ilişkilerini sağlam temellere oturtmalarına ve iyi ilişkiler kurarak daha verimli görev yapmalarına yardımcı olacaktır.

Vaizlerin genel kültür yeterliliği, meslek dışı etkinliklere katılmalarına da imkan verecek, ayrıca belli seviyede yabancı dil bilgisine sahip olmaları, iletişimin gelişmesiyle toplumların iyice birbirine yaklaştığı ve birbirini etkilediği dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmelerine imkan sağlayacaktır.

4. KİŞİSEL ÖZELLİKLER

Vaizlerin; genel kültür, özel alan, ve eğitime-öğretme yeterlilikleri yanında bazı kişisel özelliklere de sahip olması görevlerindeki başarıyı etkileyen önemli bir unsurdur.

Vaizlerde bulunması gereken **kişisel özellikler** şu şekilde sıralanabilir:

1. **Sabırlı olma,**
2. **Hoşgörülü olma**
3. **Dürüst olma,**
4. **Tevazu sahibi olma,**
5. **Davranışlarıyla örnek olma,**
6. **Hilm sahibi (yumuşak huylu) olma,**
7. **Sözsüz iletişime (jest ve mimiklere) özen gösterme**

8. Sözlü iletişime özen gösterme (argo ve aksanlı konuşmama)

9. Kıyafetine özen gösterme

10. Birleştirici olma(belli cemaat veya grup taraftarı olmama)

Vaizler, görev sırasında çok çeşitli yaşlardan veya kültür seviyesinden insanlarla karşılaşabilirler. Bu kişilerin tavırları zaman zaman rahatsız edici düzeyde olabilir. Buna karşılık vaizler; sabırlı, hoşgörülü ve mütevazı olmak durumundadırlar.

Dürüstlük, vaizlerin verdikleri bilgilerin ve vaazlarının etkili ve kalıcı olması için sahip olunması arzulanan kişisel bir özelliktir. Özü sözü bir olan ve davranışlarıyla örnek olan bir vaiz, her zaman takdir edilir.

Yumuşak huylu olmak, jest ve mimiklerine, kılık ve kıyafetine özen göstermek yani sözsüz iletişimin gereklerini yerine getirmek, vaizin başarısını artırır. Düzgün telaffuzla ve tane tane konuşmak, argo veya aksanlı konuşmamaya çalışmak da sözlü iletişimin gereğidir.

Vaizin; çeşitli cemaat, grup veya siyasi görüşlerin lehinde veya aleyhinde olduğu imajını oluşturacak konuşmalar yapması da saygınlığına zarar verebilir.

5. YETERLİLİKLERİN KAZANDIRILMASI ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ

Yeterliliklerin kazandırılması konusunda üç yoldan söz edilebilir. Bunlar :

1.Üniversite eğitimi, 2.Kurumda Hizmet öncesi eğitim, 3.Kurumda Hizmet içi eğitim'dir.

Üniversite eğitiminde yani ilahiyat fakültelerinde verilen eğitimde özel alan bilgisi kazandırma amacı ağırlık kazanmaktadır. Fakülte eğitimi incelendiğinde, *Türkiye'nin dinî coğrafyasını tanıma* dışında büyük ölçüde burada sayılan özel alan yeterliliklerini kazandırmaya yönelik olduğu görülür. Ancak genel kültür ve eğitime-öğretme yeterliliklerinin birçoğunun mevcut ilahiyat lisans programıyla kazandırılması zor gözükmektedir. Bu nedenle programın bu açıdan zenginleştirilmesine ihtiyaç vardır. Programın zenginleştirilmesiyle ilgili önerilerimiz mayıs 2002'de Kayseri'de yapılan *Yaygın din eğitiminin sorunları sempozyumu*'nda detaylı bir şekilde sunulmuştur

Genel kültür ve eğitime-öğretme yeterliliklerinin bir kısmı hizmet öncesi bir kısmı da hizmet içi eğitim yoluyla kazandırılabilir. Ancak bunun için hedefleri belli, içeriği zengin bir programa ihtiyaç vardır. Bu nedenle vaizlerde bulunması gereken yeterlilikleri tartışıp olgunlaştırmaya çalıştığımız kadar, bu yeterliliklerin hangi yollarla kazandırılacağını da tartışmamız ve varılan sonuçları uygulamada kararlılık göstermemiz gerekmektedir.

Bu konuda hem fakültele hem de Diyanete düşen görevler vardır. Fakülteler programlarını anılan doğrultuda zenginleştirmeli, diyanet de atama şartlarını ve hizmet içi eğitim anlayışını gözden geçirmeli ve geliştirmelidir.